

GRABOVAC Beáta

Újvidéki Egyetem
Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar
Szabadka
beagrabovac@gmail.com

MAGYAR ÉS SZERB SZAVAK ÉRZELMI ÉRTÉKÉNEK VIZSGÁLATA A KONNOTATÍV DIFFERENCIÁL SKÁLA SEGÍTSÉGÉVEL

Examination of the Emotional Value of Hungarian
and Serbian Words Using the Connotative Differential Scale

Ispitivanje emocionalne vrednosti mađarskih i srpskih reči
skalom konotativnog diferencijala

Munkánk célja egy dimenzionális nézőpontú kutatás bemutatása, amely az affektív teret vizsgálta a magyar és a szerb nyelvben, magyar–szerb korai kétnyelvű személyeknél. Osgood és munkatársai (1957) dolgozták ki a szemantikus differenciál skála első változatát, amely az érték – erő – aktivitás faktorhármassal segítségével méri az affektív jelentést. Munkájuk óta sok olyan kutatás született, amely a faktorok számát és kultúrafüggetlen természetét ellenőrizte, valamint különböző érzelmi töltésű ingerek elhelyezkedését vizsgálta az affektív térben. Mára már többféle skálaváltozat használható erre a célra – például a vizuális SAMU-figurákat használó, vagy a konnotatív differenciál, amely kissé más faktorkombinációt ellenőriz. Eredményeink alátámasztják a verbális érzelmi ingerek bumeráng alakra hasonlító eloszlását a magyar és a szerb nyelvben, korai kétnyelvű személyeknél is.

Kulcsszavak: kétnyelvűség, verbális érzelmi töltésű ingerek, konnotatív differenciál.

Bevezetés

Osgood és munkatársai dolgozták ki a jelentés dimenzionális elméletét, mely szerint az affektív jelentést három dimenzió elfoglalt hely segítségével határozhatjuk meg (Osgood–Suci–Tannenbaum 1957, Osgood 1962, Osgood

1969). A denotatív, szó szerinti jelentés mellett affektív, szubjektív jelentéstartalma is van egy fogalomnak.

A dimenzionális érzelemelméletek szerint az érzelmek három dimenzióan elfoglalt hellyel határozhatók meg: a valencián (érték), az arousalon (aktivitás) és a dominancián (erő) (lásd Bradley–Lang 1999, Osgood–Suci–Tannenbaum 1957). A dimenziók címkéi kutatótól függően variálhatnak.

A dimenzionális felfogásból született a szemantikus differenciál mint mérőeszköz, mely kétpólusú, bipoláris skálák használatán keresztül méri az affektív jelentést (Fajgelj–Kuzmanović–Đukanović 2003, Osgood 1969, Janković 2015).

Az érték – erő – aktivitás faktorhármassal az eddigi kutatások alapján egyetemes meghatározója az affektív jelentésnek (Osgood 1969).

Újabban Janković (2000a, 2000b) állított össze egy konnotatív differenciál nevű skálát a szerb nyelvben. Ez a skála a valencia- és az arousal dimenziókat alkalmazza, míg a harmadik, a kognitív evaluáció újdonság, és nincs megfelelő párja az eddigi dimenzionális elméletekben (Janković 2015). Janković (2000a, 2000b) egy adatbázist is összeállított, a Konnotatív szótárt, amely 1483 szerb szó értékelését tartalmazza a konnotatív differenciál CD-9-es változatán. Minden szót húsz–huszonöt személy értékelt, akik 17–23 évesek voltak.

A szerző kidolgozta az affektív élmény és az esztétikai preferencia háromdimenziós modelljét is, melyben „a környezetből, illetve a szervezetből jövő inger szubjektív/érzelmi átélése a valencia, az arousal és a kognitív értékelés lineáris kombinációjaként határozható meg” (Janković 2015, 56). A kognitív értékelés egy olyan dimenzió, amelyet eddig nem vizsgáltak a dimenzionális nézőpontú kutatásokban, a szerző pedig úgy határozza meg többek között, mint az ingerek ismerősként-ismeretlenként, érthetőként-érthetetlenként való átélését. Így a kognitív aspektus is megjelenik elméletében, ami előrelépésként tartható számon. Janković (2015) kiemeli, hogy a három dimenziót, melyet a konnotatív differenciállal is mérni lehet, biológiai alapú mechanizmusoknak tekinti, amelyek minden információ/inger értékelésében/evaluációjában szerepet játszanak.

A kutatás célja

Kutatásunkban a szemantikus differenciálon és a dimenzionális nézőponton alapuló konnotatív differenciált (Janković 2000a, 2000b) használtuk, és a nyelvi ingerek affektív jelentéseit akartuk feltérképezni két nyelvű személyeknél. A szerb nyelvben a konnotatív differenciál egy újonnan összeállított skála, amely

a szemantikus differenciálra hasonlít, és hétpontos Likert-skálákat használ. Úgy véltük, hogy a skálázás megfelelő módszer lesz a kutatás magyar és szerb nyelvű felméréseihez, már csak azért is, mert a Konnotatív szótár már létezik a szerb nyelvben. Kutatásunk explorációs jelleggel indult. Fő célunk az volt, hogy az affektív tér strukturálódását vizsgáljuk meg kétnyelvű személyeknél, és egy kis adatbázist állítsunk össze az értékelésekből. Bradley és Lang (1999) egy angol nyelvű, ANEW nevű adatbázist hozott létre, amely nagyszámú szó értékelését tartalmazza a vizuális SAMU-figurákon (Deák 2011) a valencia-, az arousal- és a dominancia dimenziókon. Ez az adatbázis ma már sok, érzelmi tartalmakkal foglalkozó kutatás alapja.

Az ANEW-adatbázis kialakításához használt SAMU-figurák vizuális skálák. E skálák helyett kutatásunkban inkább nyelvi skálákat alkalmaztunk kezdeti lépésként, ami azért volt lényeges, hogy a skálákkal is minél jobban előhívjuk az első és a második nyelvű funkcionálási módot. A későbbiekben célunk az ANEW-hoz hasonló adatbázis összeállítása a magyar és a szerb nyelvben is.

Hipotézisünk a következő volt: A nyelvi ingerek eloszlása hasonlítani fog Bradley és Lang bumeráng alakzatához (a valencia- és az arousal dimenziókon).

Kutatási személyek

A kutatásba 22–34 év közötti magyar–szerb kétnyelvűeket vontunk be ($M = 28.650$, $SD = 2.497$). A résztvevők vajdasági falvakból és városokból származtak. Összesen húsz személy adatai kerültek elemzésre.

A kétnyelvű személyek legkésőbb ötévesen kezdték el a szerb nyelv elsajátítását: három személy ötévesen, négyen-négyen négy- és háromévesen, egy személy kétévesen és nyolcan születéstől kezdve. A második nyelv elsajátításának szinterei közé a természetes vagy a vegyes környezet tartozott – ez azt jelenti ebben az esetben, hogy természetes és iskolai közegben is működtetik a második nyelvet. A második nyelv használatának gyakorisága három személynél egész napos volt – tehát a két nyelvet naponta többször is váltogatták; a többieknél napi szintű, kivéve négy személyt, akiknél heti.

Módszer

A magyar konnotatív differenciál skálát Janković (2000a, 2000b) munkáira alapozva állítottuk össze. A szerb nyelvű konnotatív differenciál skálát Janković (2000a, 2000b, 2015) állította össze, és már több kutatásban használta.

A skáláknak két változatát, egy szerbet és ennek magyar fordítását is alkalmaztuk. Az osztályozandó szavak listáját a Konnotatív szótárból, valamint érzelmi szavakkal dolgozó korábbi kutatásokból és alapérzelmekre vonatkozó fogalmakból válogattuk össze.

A kétnyelvű csoportnak a konnotatív differenciál skála egyes változatát kellett értékelnie, magyar és szerb nyelven is, huszonhét-huszonhét szóval, amelyek egymás fordításai voltak. A negatív ingerekhez az erőszak, magány, féltékenység, tartozás, megcsalás, fájdalom, kínzás, kár, háború szavak tartoztak; a pozitív csoportba az önfeláldozás, a nevetés, a jókedv, az élvezet, a siker, a hála, a szerelem, az ünnep és a nagylelkűség szavak kerültek, míg a semleges kategóriába a cipőszekrény, az erőfeszítés, a házikó, a bizonyíték, a szokás, a törvény, a faszor, a kanna és a találós kérdés.

E főneveket kellett elhelyezni/osztályozni különböző melléknévpárok mentén, melyek ellentétes pólusúak voltak. A fogalmakat tizenöt alskálán értékelték, melyek öt-öt skálába csoportosíthatók tovább: a valencia, az arousal és a kognitív értékelés dimenziókba. Janković (2000a, 2000b) eredményei szerint a valenciadimenzió alskálái közé tartoznak a kellemes-kellemetlen, kedves-utálatos, pozitív-negatív, kívánatos-nemkívánatos, jó-rossz. Az arousaldimenzióba a hangsúlyos-hangsúlytalan, lényeges-lényegtelen, motiváló-amotiváló, erős-gyenge, fölérendelt-alárendelt skálák tartoznak. A kognitív értékelésbe az ismerős-ismeretlen, érthető-érthetetlen, megmagyarázható-megmagyarázhatatlan, meghatározott-meghatározatlan és a világos-zavaros alskálák tartoznak. A szavakat randomizált sorrendben mutattuk be, valamint az alskálák iránya és sorrendje is variálódott. A válaszadás hétpontos Likert-skála segítségével történt, amelyen a résztvevők az egyezés szintjét jelölhették meg a -3, -2, -1, 0, 1, 2, 3 értékek segítségével. A nulla érték jelezte a semleges véleményt, a mínusz előjelű számok a negatív, a párosítással nem egyező oldalt, míg az 1, 2, 3 számok a pozitív oldalt. A skála elején a nyelvtudásra és nyelvhasználatra vonatkozó kérdések után írásbeli instrukció következett és egy példa. A nyelvhasználatra vonatkozó kérdések a nyelvtanulás környezetét, a nyelvtudás szintjét, a nyelvhasználat gyakoriságát és a nyelvek tanulásának kezdetét térképezték fel. Az írásbeli instrukció mellett szóbeli magyarázatot is kaptak a résztvevők.

A kutatás résztvevőinek egy részéhez e-mailben érkeztek meg a kérdőívek, először az egyik, később a másik nyelven is. Azt, hogy melyik nyelven küldtük el az először kitöltendő skálát, szintén variáltuk.

Eredmények

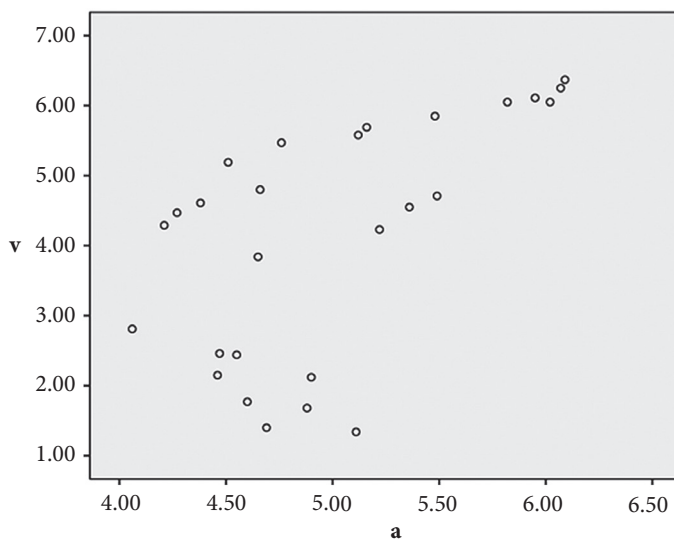
Az eredmények alapján mindkét nyelvben kiemelkedett a valencia mint csoportosító, pozitív, negatív és semleges kategóriát alkotó tényező.

A kétnyelvű személyek értékeléseit külön mutatjuk be. A táblázatok (1. és 2. táblázat) a magyar és a szerb nyelvben elért átlagokat tartalmazzák a három dimenzió. A szavak sorrendjét a valenciadimenzió kapott eredmények alapján állítottuk fel.

Kétnyelvűek – magyar válaszok			
	Valencia	Arousal	Kognitív értékelés
Háború	1.34	5.11	4.28
Kínzás	1.40	4.69	4.22
Megcsalás	1.68	4.88	4.70
Erőszak	1.77	4.60	4.52
Fájdalom	2.12	4.90	5.26
Kár	2.15	4.46	4.84
Féltékenység	2.44	4.55	4.79
Tartozás	2.46	4.47	5.03
Magány	2.81	4.06	4.88
Szokás	3.84	4.65	5.10
Bizonyíték	4.23	5.22	5.62
Kanna	4.29	4.21	5.31
Cipősszekrény	4.47	4.27	5.75
Erőfeszítés	4.55	5.36	5.68
Találós kérdés	4.61	4.54	4.38
Törvény	4.71	5.49	5.81
Önfeláldozás	4.80	4.66	5.38
Fasor	5.19	4.51	5.49
Házikó	5.47	4.76	5.83

Hála	5.58	5.12	5.74
Ünnep	5.69	5.16	5.74
Nagylelkűség	5.85	5.48	5.57
Élvezet	6.05	5.82	5.81
Szerelem	6.05	6.02	5.17
Nevetés	6.11	5.95	6.00
Siker	6.25	6.07	6.19
Jókedv	6.37	6.09	6.19

1. táblázat. Átlagok a három dimenzió a kétnyelvű csoportban – magyar nyelv

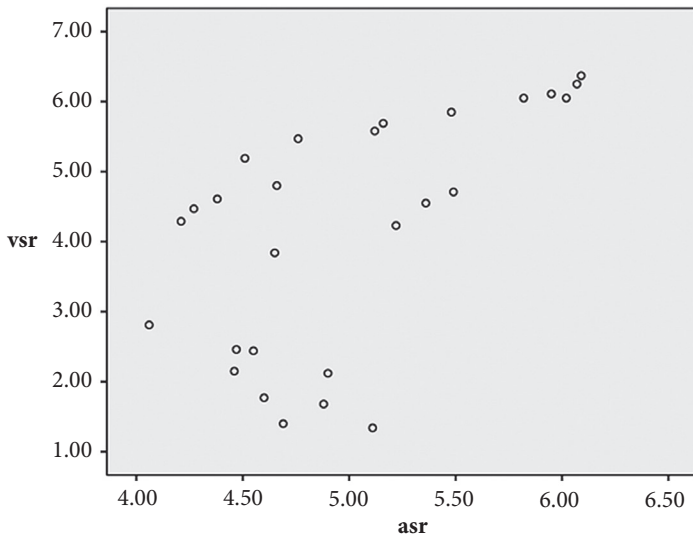

1. ábra. A magyar – anyanyelvi – válaszok elhelyezkedése a szemantikus térben – kétnyelvű csoport (rövidítések: v – valenciadimenzió, a – arousaldimenzió)

Az 1. ábrán a kétnyelvűek válasza alapján látható az affektív tér szerveződése a magyar nyelvben.

Kétnyelvűek – szerb válaszok			
	Valencia	Arousal	Kognitív értékelés
Háború	1.27	4.49	4.15
Kínzás	1.53	4.38	4.07
Fájdalom	1.73	4.83	5.41
Erőszak	1.77	4.41	4.56
Kár	1.89	4.36	5.08
Megcsalás	1.90	4.46	4.70
Tartozás	1.91	4.38	5.20
Féltékenység	2.24	4.04	4.71
Magány	3.24	4.31	5.29
Szokás	3.60	4.34	5.06
Kanna	4.43	4.09	5.46
Törvény	4.47	5.15	5.80
Önfeláldozás	4.58	4.50	5.39
Találós kérdés	4.59	4.53	4.48
Cipősszekrény	4.67	4.39	6.07
Bizonyíték	4.70	5.25	5.61
Erőfeszítés	5.01	5.18	5.71
Fasor	5.21	4.68	5.42
Házikó	5.26	4.67	5.73
Hála	5.77	5.12	5.76
Nagylelkűség	5.83	5.51	5.63
Ünnep	6.06	5.16	5.80
Élvezet	6.11	5.56	5.94
Siker	6.27	5.94	5.92
Szerelem	6.40	6.13	5.56
Nevetés	6.43	5.80	6.28
Jókedv	6.52	5.98	6.03

2. táblázat. Átlagok a három dimenzió a kétnyelvű csoportban – szerb nyelv

2. ábra. A szerb – második nyelvi – válaszok elhelyezkedése a szemantikus térben – kétnyelvű csoport (rövidítések: vsr – valenciadimenzió, asr – arousaldimenzió)

A 2. ábrán a kétnyelvűek szerb nyelvű válaszaik alapján kapott affektív tér látható.

Következtetés

Az átlagok szerinti hierarchiában a legtöbb szó a saját valencia alapú kategóriájába került az egyes faktorokon kapott adatok szerint. Az önfeláldozás – a priori pozitív csoportba sorolt szó (az előzetes kategorizációt a Konnotatív szótár és előző kutatások besorolásai alapján végeztük) skálázásos értéke szerint a semleges kategóriába került kutatásunkban. Ennek okát abban látjuk, hogy a résztvevőink inkább semlegesnek tekintik, nem pedig kívánatos jellemzőnek, pozitív minőségű fogalomnak. Mivel az anyanyelvben és a második nyelvben is megjelent ez az elmozdulás, arra következtethetünk, hogy az önfeláldozás szó nem biztos, hogy megfelelő pozitív inger a jövőbeli kísérletekhez.

Az affektív tér szerveződése eredményeink alapján hasonlít az angol nyelvben kapott bumeráng alakú struktúrára: a semleges szavak arousalszintje általában közepes, míg a pozitív szavak esetenként magasabb arousalszinttel is rendelkeznek, ami magas aktivációs szintjükre utal ebben az esetben. A negatív szavaknál magas arousalszint-osztályzatokat nem találtunk.

Az első és a második nyelv affektív terének szerveződése a vizsgált korai kétnyelvűek körében nagyon hasonló, ami azt jelenti, hogy anyanyelvükön és második nyelvükön is hasonlóan észlelik a bemutatott érzelmfogalmakat, érzelmi töltésű pozitív, negatív és semleges ingereket.

Irodalom

- Bradley, Margaret, M.–Lang, Peter, J. 1999. *Affective norms for English words (ANEW): Instruction manual and affective ratings*. Technical Report C-1, The Center for Research in Psychophysiology, University of Florida, 1–49.
- Deák Anita. 2011. *Érzelmek, viselkedés és az emberi agy: Az International Affective Picture System (IAPS) magyar adaptációja és alkalmazásának lehetőségei*. Pécs: Doktori (PhD-) értekezés.
- Fajgelj, Stanislav–Kuzmanović, Bora–Đukanović, Borislav. 2003. *Metodologija socijalnih istraživanja*. Skripta. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Janković, Dragan. 2000a. Connotative aspect of meaning: Construction of the connotative differential. *Psihologija* 33: 221–238.
- Janković, Dragan. 2000b. Connotative aspect of meaning: Establishing the latent dimensions. *Psihologija* 33: 199–220.
- Janković, Dragan. 2015. *Razvoj estetske preferencije slika*. Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
- Osgood, Charles, E. 1962. Studies on the generality of affective meaning systems. *American Psychologist* 17: 10–28.
- Osgood, Charles, E. 1969. On the whys and wherefores of E, P, and A. *Journal of Personality and Social Psychology* 12: 194–199.
- Osgood, Charles, E.–Suci, George, J.–Tannenbaum, Percy, H. 1957. *The measurement of meaning*. Urbana: University of Illinois Press.

EXAMINATION OF THE EMOTIONAL VALUE OF HUNGARIAN AND SERBIAN WORDS USING THE CONNOTATIVE DIFFERENTIAL SCALE

The aim of our study was to present the results of a research, which studied the affective space in Hungarian and Serbian language using Hungarian-Serbian early bilinguals, from a dimensional perspective. Osgood and colleagues developed the first version of the semantic differential scale in 1957, which measured three dimensions of affective meaning by using three factors: evaluation – potency – activity. Their work was followed by a great number of studies, which wanted to check the number of

factors and their culture-independent nature, as well as the location of various emotional stimuli in the affective space. Today, there are several versions of the scale available, for example, the one using the visual SAM-scales or the connotative differential, which checks a slightly different factor combination. Our results support the boomerang-shaped distribution of verbal emotional stimuli both in Hungarian and in Serbian, in early bilingual speakers.

Keywords: bilingualism, verbal emotional stimuli, connotative differential.

ISPITIVANJE EMOCIONALNE VREDNOSTI MAĐARSKIH I SRPSKIH REČI SKALOM KONOTATIVNOG DIFERENCIJALA

Cilj rada je da predstavi istraživanje koje se bavilo afektivnim prostorom u mađarskom i srpskom jeziku kod ranih mađarsko-srpskih dvojezičnih osoba iz ugla dimenzionalnog pristupa. Ozgud i saradnici (1957) su razvili prvu verziju skale semantičkog diferencijala koja meri afektivno značenje pomoću tri faktora: evaluacije, aktiviteta i potencije. Na radu ovih autora bazira se mnogo kasnijih istraživanja koja su za cilj imala verifikovanje broja faktora i proveru njihove kulturološke uslovljenosti, kao i rasporeda različitih emotivnih stimulusa u afektivnom prostoru. Danas postoji više različitih verzija ove skale koje se koriste za slične svrhe – na primer SAM skale ili konotativni diferencijal koji proverava malo drugačiju trodimenzionalnu faktorsku strukturu. Naši rezultati podržavaju bumerang-oblik distribucije emocionalno obojenog verbalnog materijala kod ranih dvojezičnih osoba i u mađarskom i u srpskom jeziku.

Ključne reči: dvojezičnost, emocionalno obojeni verbalni stimulusi, konotativni diferencijal.

A kézirat leadásának ideje: 2015. febr. 10.

Közlésre elfogadva: 2015. márc. 25.